

Két észak-bánsági falu településnéprajza

JUHÁSZ ANTAL

Majdán és Rábé a jugoszláv-magyar-román hármashatár mellett fekvő, 1920 óta Jugoszláviához tartozó két kis falu. Ma, több környékbeli településsel együtt, közigazgatási központjuk Novi Knezevac (Törökkanizsa) város. A Törökkanizsához tartozó falvakban helyi közösségek működnek. Két tárgyalat településünk helyi közösségének székhelye a népesebb Majdán.

A trianoni határ megvonása (1920) előtt a két község közigazgatásilag Torontál megye törökkanizsai járásához, gazdasági kapcsolatrendszerét tekintve Szeged város vonzáskörzetéhez tartozott. A két település történetében a középkortól napjainkig sok a közös vonás, lakóik időről időre ugyanazokat a sorsfordulókat élték meg. E körülményen kívül magyar népességük és népi műveltségük közös gyökérzete indokolja, hogy településtörténetüket együtt tárgyaljuk.

Mindkét település területéről több régészeti lelet (kőbaltatöredék, körömbenyomásos és vonaldíszes cserépedény, római császárkori érem, népvándorláskori tárgy) került a 19. század végén és a századelőn a szegedi múzeumba.¹ Az első okleveles források és fennálló épület-maradványok az Árpád-korból valók. Majdán területén, pontosan a római katolikus temető helyén állott a középkori Oroszlános monostora és vára, a Tisza-Maros-köz jelentős nemzetségi központja. A terület a Csanád nemzetség birtokai közé tartozott.² A Szent Gellért-legenda Csanád vezér Ajtony elleni hádjáratáról mondai elemeket tartalmaz: a monda szerint Csanádnak álmában oroszlán jelent meg, s rávette, még az éjjel támadja meg ellenfelét és győzni fog. A Nagyöszön lezajlott csatában Csanád diadalmaskodott Ajtony serege fölött és ennek emlékére azon a helyen, ahol az álmat látta, monostort alapított.³ Györffy György szerint a Gellért-legendának ez a része névmagyarázó népmondán alapszik, s a román stílusú monostor arról kaphatta nevét, hogy bejáratát kőoroszlánok díszítették.⁴

Oroszlános monostora volt a Csanád nemzetség közös temetkezési helye. Mellette várat építettek, melynek a romjai 1770-ben még

¹ Borovszky Samu 1911. 307-308.

² Borovszky Samu 1897. 459., Györffy György 1963. 865-867.

³ Az Oroszlános-monostorához fűződő legendát ismerteti Szentkláray Jenő 1898. 315-317.

⁴ Györffy György 1963, A várkapu kőből vésett oroszlán "címerét" említi Borovszky S. 1897. 460., Györffy György 1894. 768-769.

álltak. Fuchs Mihály uradalmi tisztartó 1826 körül idős emberektől hallotta, hogy a vár romjaiból építették a bébi (őbébai) uradalom több épületét.⁵ A monostor és a vár a vízjárta környezetből kiemelkedő hátság legmagasabb részén épült. A mellette települt faluban az apátság és a vár jobbágjai éltek. 1247-ben Pongrácz ispán 1 jobbágytelket bírt Oroszlánoson.⁶

Rábét első ízben 1256-ból említi oklevél. Templomos helység volt, papja 1333-ban 5 garas pápai tizedet fizetett. 1337-ben a Csánád-nemzetség oroszlánosi és rábéli birtokát megosztották: egyik fele Telegdieké, másik a Makófalviaké lett.⁷ Később, különösen Mohács után, térségünk birtokosai gyakran változtak. A birtokos családok ismertetésétől itt eltekintünk, nevük a hivatkozott történeti munkákban megtalálható.

Oroszlános és Rábé népességéről fontos forrás az 1557-58. évi török adóösszeírás, Oroszlános faluban 45, Rábén 27 magyar családfőt írtak össze. Oroszlánosi családfők: Ambrus Lőrincz, Bakó Ferencz és Mihály, Bessenyei Mihály, Borodi Antal, Boros Máté, Csavargó Imre és István, Csikós Benedek, Soma Kelemen, Deák Tamás, Dobos Balázs és György, Fogas Orbán, G. Tamás, Gebere Péter, I. M., Jakab András, Kajátó Tamás, Kátai Kelemen, Kozma János, Mácsai Benedek és Péter, Mák Péter, Marika Sztojko, Máté Ambrus, Mátyás Ambrus, Nagy Antal, Bálint, Lőrincz, Lukács és Mihály, Nemes Benedek, Okocsi István, Orbán László, Péter Lukács, Szegény Cs., Szép István, Szentős Benedek, Szüle Há., Tót Gergely és Lőrincz, Vas Gergely, Vincze Imre. Hét családnéven (Bakó, Csavargó, Dobos, Mácsai, Nagy, Orbán, Tóth) két vagy több adózó szerepel a defterben. Nem bizonyos, hogy egy családhoz tartoztak, de lehetséges, hogy rokonok voltak. Nagy családnéven 5, Orbán néven 3 adózót vettek számba.

Rábéiak: Barkás Antal, Bessenyő János, Csigai Balázs, Csomor Benedek, Dezső Ágoston, Farkas Ferenc, Farkas Pál, Karikás Ambrus, Kasza Péter, Katona Tamás, Kis János, Kizdi János, Máté Simon, Nagy István, Nagy Tamás, Nemes Lőrinc, Pató Bálint, Sánta Fábián, Sánta Gergely, Szabó Bálint, Szabó Fábián, Szántó Ferenc, Szép János, Tót Péter, Török Pál, Vas Ambrus, Vörös Ferenc.⁸ Rábén négy családból (Farkas, Nagy, Sánta, Szabó) írtak össze két adózót a török adószedők.

1582-ben Oroszlánost 9 magyar pásztor lakta, közöttük Dobos Pál, Máté János, Péter Tamás, Tót János 2310 juhhal, Rábén pedig

⁵ Borovszky Samu 1897. 460., Szentkláray Jenő 1898. 319.

⁶ Borovszky Samu 1897. 459.

⁷ Borovszky Samu 1897. 500., Gyórfy György 1963.

⁸ Borovszky Samu 1897. 460., 502.

3 szerb juhász lakott, akiknél 614 juhot vettek számba.⁹ Az elenyészett illetőleg elmenekült magyar családok helyére a 17. században szerbek települtek. Az Oroszlánoson letelepedő szerbek a falu régi magyar neve helyett a török eredetű Majdán elnevezést használták, amely piac, vásár, gyülekezet jelentésű. Szentkláray azzal magyarázza a Majdán településnév elterjedését, hogy a törökök az elpusztult oroszlánosi vár (és monostor) alatt tartották piacukat és a szerbek átvették tőlük a térség, majd benépesedő telep török megnevezését.¹⁰

A Temesköz, Temesi Bánság a török alóli felszabadulás után, 1716-tól katonai igazgatás alá került. A királyi kamara az elnéptelenedett területre költöző német, szerb családoknak kedvezményes letelepedési föltételeket biztosított. A Bánság tartományi főnöke intézkedésére a kamara 1753-ban a középkori Oroszlánostól délre új falut telepített, amelyet Új-Oroszlánosnak neveztek. Ide nagyrészt a feloszlott Tisza-marosi határőrvidékről származó szerbek költöztek és áttelepültek a középkori Oroszlánost megülő szerb családok is. A régi Oroszlánost ettől fogva a hivatalos iratokban, a térképeken és a bébi római katolikus plébánia anyakönyveiben, egészen 1799-ig Ó-Oroszlános néven említik.¹¹ A 18. század közepén telepített, szerb többségű Új-Oroszlánosból fejlődött a 19. századi Oroszlános (ma Banatsko Arandjelovo) község, amelynek tehát sem topográfiai szempontból, sem történetét tekintve nincs köze a középkori Oroszlános-monostorhoz és a török alatt elpusztult faluhoz. A középkori Oroszlános Majdán történetének lapjaira tartozik, ezért térünk ki rá részletesebben.

A csanádi tiszttartóság eddigi ismereteink szerint 1770-ban Ó-Oroszlánosra, 1773-ban Rábéra Szeged vidéki dohánykertész családokat telepített.¹² A magyar telepesek Ó-Oroszlánoson 41, Rábén 24 házat építettek, ezzel megvetették lábukat a pusztává vált középkori faluhelyeken, lerakták az alapjait a két falu 19-20. századi életének, fejlődésének.

A hódoltság alatt elpusztult Rábé földje az 1773-ra datált telepítés előtt már nem volt egészen néptelen. A század közepén a legközelebbi lakott település, ahol 1752-ben római katolikus templom is épült, Szőreg volt. A Szőregre települt katolikus vallású magyarok lelki szükségleteiről a szegedi ferencesek gondoskodtak. 1761-ben épült fel a plébánia és attól fogva a helyi plébános látta el a szőregi anyaegyház és hozzá rendelt filiák (leányegyházak) vallási teendőit.¹³

⁹ Borovszky Samu 1897. 461., 502.

¹⁰ Szentkláray Jenő 1898. 319.

¹¹ Szentkláray Jenő 1898. 319.

¹² Szentkláray Jenő 1898. 3., Borovszky Samu 1887. 502., Bálint Sándor 1976. 194., 211.

¹³ Rákos István 1977. 93-94.

A szőregi római katolikus egyház 1743-tól vezetett anyakönyveiben: 1759. október 8-án kelt az első rábéli vonatkozású bejegyzés: akkor keresztelte a ferences barát Martinus Győri és Elisabeth Nagy István nevű gyermekét.¹⁴ 1761-62-63-ban egy-egy, 1764-ben kettő, 1765-ben öt Rábén élő házaspár gyermekét tartották Szőregen keresztvíz alá. Rábéli fiatal házasságkötését a szőregi plébános először 1765. január 13-án jegyezte be az anyakönyvbe, amikor Orbán Erzsébetet a Szőregen lakó Sörös Mihály vette feleségül. 1770-ben 15 rábéli újszülöttet kereszteltek Szőregen, ami a kertésztelepen élő családok (fiatal házaspárok) jelentős gyarapodásáról tanúskodik. (A névjegyzéket l. az sz. mellékletben.) A szőregi anyakönyvek tehát új megvilágításba helyezik a falu 18. századi újratelepítésének idejét.

Az 1759-1780 közötti években fölbukkanó rábéli családok közül Bálint Sándor kutatásai és a magunk családnévi anyaggyűjtése alapján szegedi származásúak az alábbiak: Ágoston, Budai, Csipak, Csibolya (Czibolya), Juhász, Kocsis, Molnár, Miklós, Ördögh, Pópity. Szőregi, deszki, vagy más észak-bánsági településről való származásra vall a Szirovicza családnév a Dobrity, Dojkity, Káity, Pero család. pedig a délszláv (bunyevac?) eredetű lehet. A Csejtei, Czinkus, Fehér, Győri, Horváth, Kádár, Kelemen, Lengyel, Lévai, Micsik, Nagy, Ötvös, Sörös, Süveg, Szabó, Szőke, Polák, Tóth, Tuba, Urbán család származását adatok híján egyelőre nem ismerjük.

Majdán illetve "Öreg Oroszlámos" neve néhány évvel később bukkan föl a szőregi anyakönyvekben. 1775. április 4-én keresztelték Szőregen az első öreg-oroszlámosi újszülöttet és a következő esztendőől az Öreg-Oroszlámos és a Majdán településnév fölváltva szerepel a szülők és a házasok lakóhelyének megjelöléseként. Az 1770-80-as években az ott élők mind a két helynevet használhatták, hiszen a szőregi plébános azt írta be lakóhelyül, amit a szülők illetőleg a házasulók megneveztek. A hivatalos Ó-Oroszlámos helynév először 1783 novemberében tűnik föl a szőregi r. kat. plébánia házassági anyakönyvében. Korábban több ízben szerepel viszont a *Klésza*, *Klésa*, *Klisza* lakóhely-megjelölés, 1778-79-ben három alkalommal ilyen összetételben: "ex Klésza Öreg Oroszlános". E megnevezésből arra következtetünk, hogy Öreg- vagy Ó-Oroszlános, más néven Majdán kertésztelep egy részét illették a Klésza megnevezéssel. A majdániak máig emlékeznek arra, hogy a határ keleti részét az idősek *Kiliszának* emlegették. A földrajzi név értelmezésére alább még visszatérünk.

Öreg-Oroszlámos, Majdán, illetve Klésza (Klésa, Klisza) lakóhelyű családok (házasulók és gyermekes házaspárok) 1775 és 1784 kö-

¹⁴ Szőreg, Római katolikus plébánia irattára. Series Baptistorum, Copulatorum atque Mortuorum ad Plebaniam Szőregiensem... Anno Domini 1743-1779. Ugyancsak Szőregi anyakönyvek a forrásai a további adatoknak is.

zött: Ábrahám, Bálint, Becsei, Buborék, Csanádi, Csernok, Csontos, Csordás, Dékán (Dékány), Dojkity, Dóró, Dudás, Frányó, Gera, Haska, Horkai, Hódör, Juhász, Kasza, Kenderesi, Kormányos, Kovács, Laczkó, Lévai, Lórik, Lóvi, Molnár, Nagy, Pálinkás, Szabó, Szalai, Tóth, Török, Virágh.

A Horváth, Juhász, Lévai, Molnár, Nagy, Tóth családnév mindkét településen fölbukkan, az Ábrahám, Bálint, Csanádi, Gera, Haska, Hódör, Kenderesi, Kormányos, Lóvi, Török családnév viszont csak Óreg-Oroszlámosból dokumentált, az Ágoston, Csipak, Ördögh, Pópity, Süveg, Szirovicza nevű család pedig Rábén lakott az újratelepítés utáni években. Valamennyi telepés származásának földerítése további kutatást igényel, elsősorban Béb más néven Ó-Béba (Románia) egyházi anyakönyveinek tanulmányozásától várhatunk eredményt. Szentkláray Jenő kutatásai szerint ugyanis gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök szorgalmazására 1783-ban Béb önálló lelkészséget, majd 1787-ben plébániát kapott a csanádi püspöktől, s a szomszédos Ó-Oroszlámos és Rábé a bébi római katolikus plébánia filiája lett.¹⁵

A bébi plébánia szervezésének előzménye, hogy Batthyány püspök 1781-ben megvásárolta a kincstártól a bébi (óbébai) uradalmat, amelyhez Béb, Oroszlános, Valkán községek és a keresztúri és kocsorháti puszták tartoztak.¹⁶ Új-Oroszlános határában négy évvel később négy kisebb dohánykertész telepet hozott létre (Kis-Sziget, Verbovicza-Sziget, Podlokány, Újhely), ahová Szegedről és a Maros mentéről költöztek magyar családok.

Rábét 1783-ban Szeged városa vásárolta meg a királyi kincstártól és szőregi uradalmához csatolta. Ezek a birtokvásárlások hosszú időre meghatározták a két település népességének alakulását és gazdasági fejlődését.

1780-ban 24 rábei háztartás 69,5 hold szántót, 245,1 hold rétet, legelőt és 152,8 hold nádas, vízzel borított térséget birt,¹⁷ ami azt mutatja, hogy az úrbéres dohánykertészek kis területen gazdálkodtak.

A faluk népessége a II. József-kori népszámlálás idején¹⁸:

Helység	birtokos	ház	család	tényleges		
				népesség	paraszt	zsellér
Oroszlámos*	gr. Batthány	42	50	299	-	59
Oroszlámos II.	- " -	184	226	1295	158	132
Rábé	Szeged város	22	25	178	-	36

* Ó-Oroszlámos (Majdán)

¹⁵ Szentkláray Jenő 1898. 310-311. Az óbébai egyházi anyakönyvek tanulmányozására eddig nem volt módunk.

¹⁶ Szentkláray Jenő 1898.

¹⁷ Rákos István 1985. 287.

¹⁸ Kovách Géza 1998. 105-106.

Új-Oroszlános (a táblázatban: Oroszlános II.) népességi adatait összehasonlításként közöljük. Figyelmet érdemel, hogy a magyarok lakta Ó-Oroszlános és Rábé dohánykertészei zsellér státusúak voltak, míg Új-oroszlános nagyjából szerb telepeseinek nagyobb hányada jobbágyparasztként került az összeírásba.

A két falu népességének tagozódása 1828-ban¹⁹

Helység	jobbágy	házas zsellér	háztalan zsellér	Összesen
Majdány	-	69	9	78
Rábé	-	34	4	38

A történeti demográfia egy háztartásra átlag 5-6 személyt számol, így Majdány egykorú népessége 390-460, Rábéé 190-240 főre becsülhető. Az 1784/87. évi népszámláláshoz viszonyítva a becslés Majdányon a lakosság 30-40 %-os gyarapodását, Rábén kisebb arányú növekedését mutatja.

A majdányi kertészek 1828-ban 246 kat. hold szántót és 386 kat. hold kaszálót, a rábéiak 117 kat. hold szántót és 240 kat. hold kaszálót használtak úrbéres földként.²⁰

A lakosság állatállománya 1828-ban²¹

Helység	tehén	borjú		ló	csikó	juh	ser- tés	kecs- ke
	ökör	fejős	meddő	2 éves	3 éves			
Majdány	104	134	15	10	31	158	12	-
Rábé	54	54	27	7	41	79	9	100

A Csongrád megyei Pallavicini uradalom dohánykertészsegeit vizsgálva is tapasztaltuk, hogy a zsellér sorú kertészek állattartása nem lebecsülendő: minden családfő tartott lovat, számosan kettőt is, minden háztartásra jut átlagosan 2 fejőstehén, 1 sertés, párosával jármozott ökröt viszont nem minden kertész tartott. Juhtartás csak Rábén volt, a családok számához viszonyítva ott sem volt számottevő.

1850-ben a bébai uradalomhoz tartozó Majdánon 684 katolikus és 4 zsidó lakos élt 41 házban, dohánytermesztéssel foglalkoztak, és szép fekvésű szőlők voltak. A szőregi uradalomhoz tartozott

¹⁹ Kovách Géza 1998. 128., 130.

²⁰ Kovách Géza 1998. 145-146.

²¹ Kovách Géza 1998. 160-161.

Rábénak 34 házban 318 katolikus és 4 zsidó lakosa volt, akik szintén dohánytermeléssel foglalkoztak.²²

A 19. század közepétől településeink népességéről a csanádi egyházmegye évente kiadott sematizmusai nyújtanak tájékozódást. Föltűntetik a településen élő valamennyi vallásfelekezet híveinek lélekszámát. Majdány és Rábé a bébai (óbébi) római katolikus plébánia filiája (leányegyháza) volt, majd miután az 1844-ben telepített Kübekházán 1853-ben önálló plébánia létesült, az egyházmegyei hatóság a közeli Rábét a kübekházi plébánia filiájává tette. Rábé 1919-től, Majdány 1924-től a törökkanizsai (Novi Knjezevac) róm. kat. anyaegyházhoz tartozott, 1937-től illetőleg 1940-től pedig az oroszlámosi (Banatsko Arandjelovo) plébánia leányegyháza.²³

1853-ban Rábé 381 lélekszámú népességéből 1 görögkeletit és 3 reformátust kivéve mind római katolikus, Majdány 732 fő lakója közül pedig 4 görögkeleti és 10 zsidó vallású mellett a túlnyomó többség szintén római katolikus volt.²⁴ Ez magyarázza, hogy az 1847-1883 közötti sematizmusok nyomán a római katolikus vallású népességet foglaljuk táblázatba.

A két falu római katolikus vallású magyar népessége
1847-1883 között²⁵

Helység	1847	1851	1853	1854	1858	1861	1865	1870	1880	1883
Majdány	717	769	718	757	708	728	752	766	796	798
Rábé	386	373	377	408	399	397	395	392	350	354

A 19. század közepére mindkét falunak meggyökeresedett törzsnépessége volt, amely az 1880-as évekig csak kis mértékben változott: Majdány népessége gyarapodott, Rábéé viszont az 1870-es években csökkent, föltehetően az 1875. évi árvíz pusztítása miatt.²⁶

Torontálban a földesurak nem számolták fel a dohánykertészsegeket, mint Csongrád megyében a Pallavicini uradalom megtette a dohánymonopólium bevezetése (1851) után.

Az 1861-66 között készült II. katonai adatfelvétel térképe kíváncsian ábrázolja a két falu települési képét.²⁷ Rábén a telepések na-

²² Fényes Elek 1851. 58., 271.

²³ Erős Lajos 1993. 315., 380.

²⁴ Schematismus dioecensis Csanádiensis pro anno Domini 1853. Temesvarini.

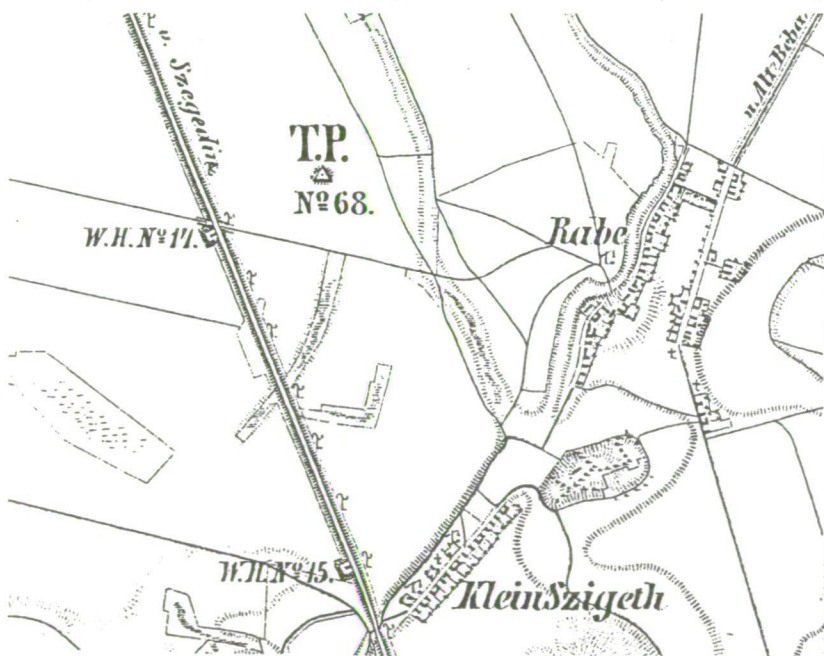
²⁵ Az adatokat a csanádi egyházmegye 19. századi sematizmusaiából (A Szeged-csanádi egyházmegye könyvtára, Szeged) és Erős Lajos idézett könyvéből merítettük. A sematizmusok Majdány régi, Ó-Oroszlámos megnevezését is feltűntetik.

²⁶ Bálint Sándor 1976. 212.

²⁷ Hadtörténeti Intézet Térképtára, Budapest, II. katonai felmérés, XXXVII. 63., XXXVIII. 63. szelvény.

gyobb része az Óbéba-Majdány közötti úttól nyugatra fekvő hátságon építkezett, melyet utóbb Alsósornak neveztek, s így említenek napjainkban is. Az ottani szalagtelkeken csaknem teljesen beépített házsor bontakozott ki, ahol 29 lakóház állott. Az Óbéba felé vezető út mellékén viszont csak szakaszonként voltak beépített *funtusok* (telkek): az út nyugati oldalán 8, keleti oldalán 16 házat lehet számba vennünk (1. ábra). Az ún. Alsósort bizonyára az 1770-es megtelepedéstől fogva házsor alkotta, s föltehetően az első telepések utódai és az újabban beköltözők építkeztek az óbébai út mentén.

Rábén az 1860-as évek első felében 53 ház volt és a térképészek 11 istállót (Stallungen) jegyeztek föl, amelyeket a katonalovak elszállásolására alkalmasnak tartottak. A térkép az óbébai út mellett a temetőt, a közelében lévő útkanyarulatban állított keresztet is jelöli.

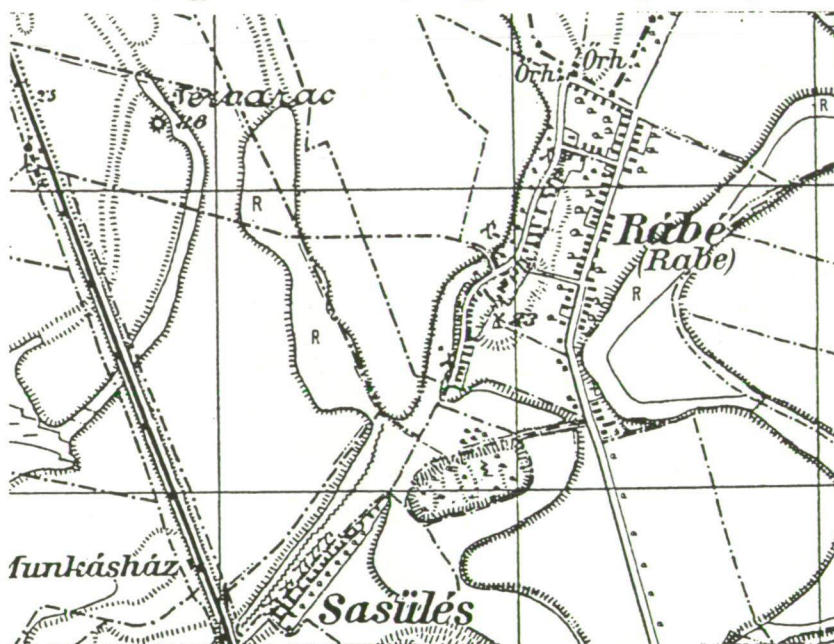
1. ábra. Rábe és Klein Szigeth (Sasülés) a II. katonai adatfelvétel térképén

A kis falutól délnyugatra tanyasor húzódott, melyet térképünk Klein Szigeth (Kis-Sziget) néven jelöl. Ez az utóbb Sasülésnek nevezett tanyasor, amelynek magyar családjai rokon kapcsolatba kerültek rábai és majdáni telepésekkel.²⁸ A Kis-Sziget és Rábe között kis kiterjedésű magaspart, hátság rajzolódik ki, amit belterjes műveléssel – szőlőtermeléssel – hasznosítottak.

²⁸ Szentkláray Jenő 1898. 323., Juhász Antal 1998. 41-53.

A III. katonai felmérés 1881-ben készült térképszelvényén a falu települése teljesebb kiépültséget mutat.²⁹ Az Óbéba-Majdán közötti út nyugat felőli oldala már sűrűn beépült és újabb házak épültek az utca keleti (temető felőli) telkein is. Lényeges változás, hogy a falu északi szélén az Alsósor és az utcát összekötő út mellett 7 ház épült. A ma élő legidősebbek szerint ezt Újsornak emlegették. Ettől délre látható az ún. Kisköz, amelyben 3 ház épült. Az észak-déli irányú utca és az Alsósor között másik közt is nyitottak, ez az Új-út nevet kapta. Mind a Kisköz, mind az Új-út ma is megvan, de egyetlen ház sincs bennük.

1881-ben Rábén 70-nél valamivel több ház állhatott. Számukat azért nem lehet pontosan meghatározni, mivel a térkép nem jelöli a telekhatárokat, így nem tudható, hogy a fűrészfogas beépítésű sza-

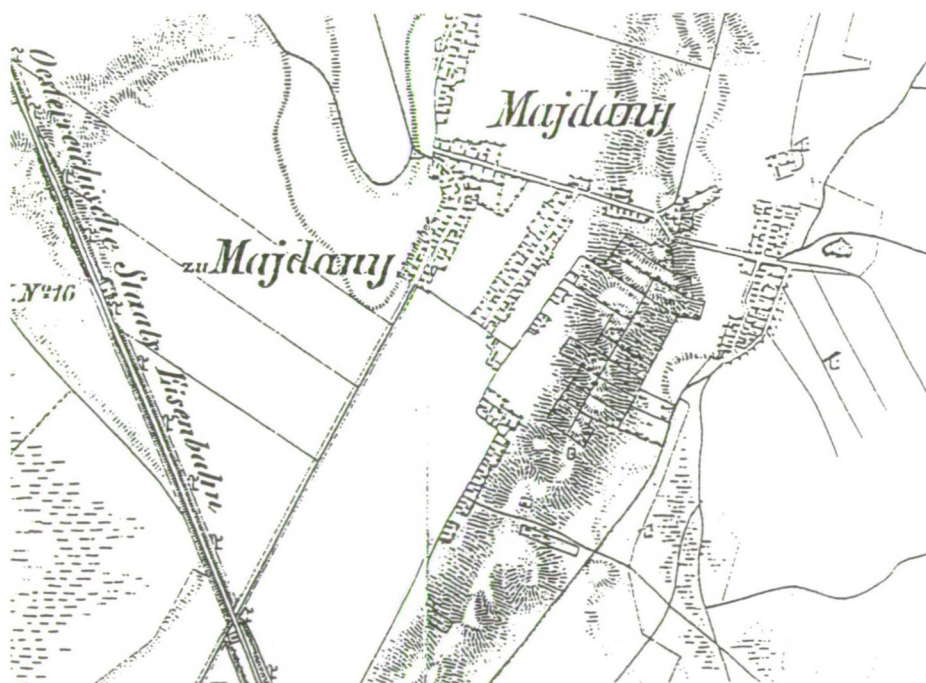
2. ábra. Rábé és Sasülés a III. katonai adatfelvétel térképén

lagtelveken melyik épület volt lakóház, melyik istálló vagy más gazdasági építmény. (2. ábra) Az óbébai út mellett, Alsósoron, Újsoron és a Kisközben összesen 89 épületjelet számoltunk meg. Figyelembe véve, hogy az 1900. évi népszámlálás Rábén 77 házat regisztrált és 1881-1900 között falu népessége növekedett, a katonai felmérés térképén rögzített lakóépületeket 70-75-re becsüljük. Az Alsósor déli részén lévő magasparton szélmalom is állott.

²⁹ Hadtört. Intézet Térképtára, Bp. III. kat. felmérés, 5564/4. szelvény.

Rábé és Sasülés közötti hátságon jól fölismerhető a szőlők és bennük több épület – valószínű szőlőbeli kunyhók – jelölése.

Majdánynak az 1860-as évek első felében négy utcája és két házsora volt. (3. ábra) Egy utca az Ó-Bébáról Rábén át Oroszlányos-ra vezető út mellé települt, ebből a temető felé nyílegyenes utca nyílt, mely a temető után délkeletre kanyarodva folytatódott és pár száz méterre utca keresztezte. Ezt a keleti fekvésű falurészt a majdániak máig *Kiliszának* említik. A negyedik utca délről torkollott a temető utcájába. A falu megőrizte a 18. század végi újratelepítés utáni településszerkezetét, valamennyi régi utcája azonosítható a mai utcákkal – azzal a megjegyzéssel, hogy a telkek beépítettsége sűrűsödött, mindegyik utcában új házak is épültek.

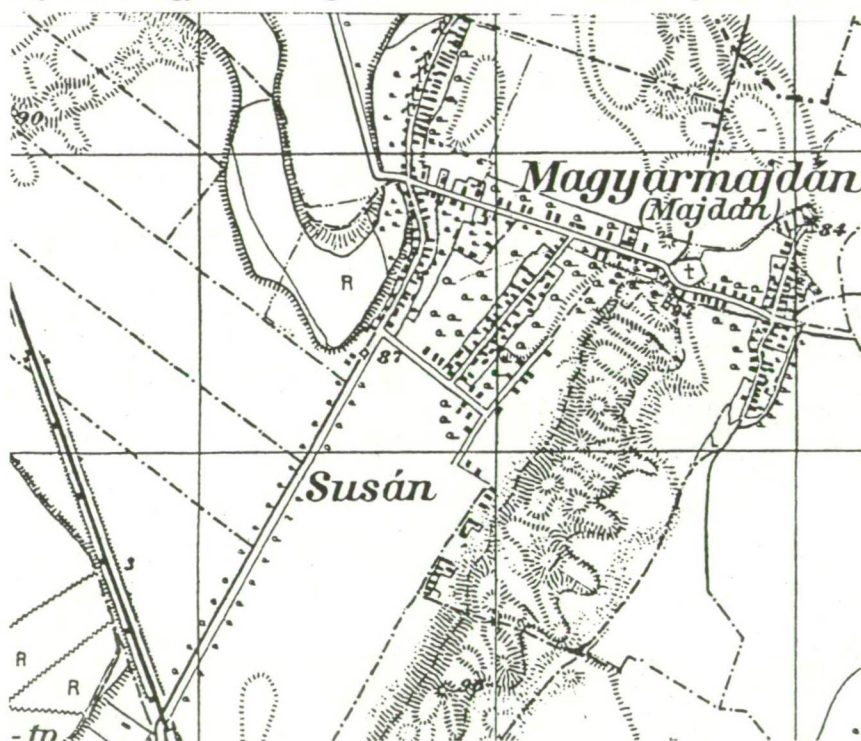

3. ábra. Majdány a II. katonai adatfelvételen

A falu egyik házsora a Rábéra vezető út kanyarulatától északra, másik a temető utcájától délre rajzolódik ki (3. ábra). Utóbbi házsortól és leírt településszerkezetű falutól dél-délnyugat felé – a falun kívül – újabb házsort ismerhetők fel, melyet a III. katonai adatfelvétel *Susán* néven jelöl. Az írott források és a visszaemlékezések szerint ez a tanyasor közigazgatásilag Oroszlámoshoz tartozott.

Majdán településszerkezete nem olyan szabályos, mint a több utcás, sakktábla alaprajzú telepes falvaké, de nem is halmaz jellegű.

Tulajdonképp átmenet a kettő között, aminek az lehet a magyarázata, hogy az 1770-ben letelepített dohánykertészek a középkori monostor és vármaradvány körüli természetföldrajzi viszonyokhoz alkalmazkodtak. Így alakult ki az Ó-Béba-Oroszlámos közötti út, tőle keletre két, előbbtől különböző távolságra és nem párhuzamosan (!) települt utca sűrű beépítettsége, ezektől északra egy aránylag sűrűn beépült házsor, a temető nyílegyenes utcáján viszont csak ritkán, egy-egy szakaszán épültek házak (3. ábra) Ez a település-szerkezet az 1760-70-es években telepített Csongrád megyei dohánykertészségeket ábrázoló térképeken is fölismerhető.³⁰ Összefoglalóan megállapítható, hogy a 19. századi Majdán – éppúgy mint Rábé – szalagtelkes falu, amelynek utcái és házsorai nem egészen szabályosan, vagyis merőleges kereszteződés szerint épültek ki.

4. ábra. Magyar Majdán és Susán a III. katonai adatfelvételen

1881-ig Majdán (akkor Magyar Majdán) faluképe annyiban változott, hogy a temető utcájában több új ház épült – de az utca beépítettsége még nem vált teljessé (!) –, és a két korábbi házsor egy-egy szakasza az út mindkét oldalán beépült utcává egészült ki (4. ábra).

³⁰ Bálint Sándor 1973., Juhász Antal 1989.

Kilisza falurész északi szélén szélmalom épült, amelyben az első világháború táján még öröltek.

*

Battyhány-Tarnóczi Antónia grófnő 1878-ban keresetet nyújtott be a falu telepes lakói ellen.³¹ A keresetlevél szerint a majdáni szerződéses dohánykertészek három osztályba tartoztak: 1. voltaképpeni dohánykertészek, 2. házas zsellérek, akiknek házuk és beltelkük volt, 3. házatlan zsellérek, akik más házában lakóként éltek. Az 1. osztályba sorolt kertészek – mint fentebb utaltunk rá – kisebb területű szántókat és kaszálókat birtokoltak.

Az 1848-as szabadságharcig a majdániaiak teljesítették kötelezettségeiket, de utána nem fizettek, emiatt tartozásaik halmozódtak fel. A fizetési kötelezettségek elmulasztásában közrejátszott, hogy a 48-as törvények nem rendezték a szerződéses kertészek helyzetét.

A birtokos az 1873. évi XXII. törvénycikk értelmében hajlandó volt a külső telekállománnyal rendelkezőknek a belső telkeken kívül 4 hold külsőséget, házas zselléreknek egész beltelküket átengedni, de más földek és épületek (kocsma, mészárszék) megváltását nem engedte és megkövetelte a tartozások kifizetését. A bíróság Majdán lakóit a nagy összegű hátralék leróására kötelezte. Az ügy további fejleményei egyelőre nem ismertek.

Bálint Sándor egy 1842. évi adóösszeírásból az alábbi majdáni családnéveket örökitette meg: Ábrahám, Ágoston, Bali, Bálint, Cselédös, Csordás, Domonkos, Dóró, Faragó, Fülöp, Gera, Kasza, Kenderesi, Kormányos, Lőrik, Makra, Martonosi Micsik, Pávó, Pióker, Rózsa, Süveg, Szél, Vastag, Virág.³² A 25 családnév közül 11-et földerítettünk a 60-70 évvel korábbi szőregi anyakönyvekből, más családok pl. Ágoston, Micsik, Süveg, pedig az 1770-es években rábái lakosok voltak. 1842 előtti években költözött a településre a Cselédös, Domonkos, Faragó, Fülöp, Martonosi, Pávó, Pióker, Rózsa, Szél, Vastag család. A többség bizonyosan szegedi gyökéretű. Nem állítható ez a Lőrik, Micsik, Pávó Pióker, Süveg családról.

Miután 1853-ban az egyházmegyei hatóság Rábét a kübekházi róm. kat. plébánia leányegyházává tette, a rábai fiatalok Kübekházán kötöttek házasságot. Az 1853 novemberétől 1862 november végéig eltelt tíz évben a kübekházi plébános 35 alkalommal esketett rábai fiatalokat: 15 házasságkötésnél a vőlegény és a menyasszony egyaránt rábai születésű, ami arra mutat, hogy a múlt század dere-

³¹ Az esetet Bálint Sándor nyomán ismertetem: 1976. 194-195. A szegedi Somogyi-könyvtárban kerestem, de nem találtam a hivatkozott leltári számú keresetlevelet.

³² Bálint Sándor 1976. 195.

kán Rábé népében jelentékeny volt az endogám hajlandóság: falube-
livel kötötték a házasságok 43 %-át.

Amikor rábai fiatal más településről származóval lépett házasságra a házastárs születési helye a következő volt: Pusztá-Keresztúr 4, Oroszlányos 3, Kisbéba és Kiszombor 2-2, Buzsák, Ferencszállás, Horgos, Kisorosz, Ószentiván, Szeged-Alsóváros, Térvár (kertésztelep Ószentiván határában), Törökkanizsa és Újhely (kertésztelep) 1-1 személy.

Az 1883. január 1-jétől 1892 végéig tartó évtizedben 44 olyan házasságot jegyeztek be a kübekházi plébánia anyakönyvébe, amelyben az egyik vagy mindkét házassfél Rábén született. Ezek közül 11 esetben volt a vőlegény és a menyasszony is rábai, tehát a falun belülivel kötött házasságok aránya három évtized múltán, 25 %-ra csökkent.

Szembetűnően változott a rábaiak házassági kapcsolatrendsze-
re. A más helységről származó fiatallal kötött 33 házasság közül 12 alkalommal kübekházi volt a házassfél: 7 esetben kübekházi legény rábai lánnyal, 5 ízben rábai legény kübeki lánnyal kötött házasságot. Úgy látszik, a kübekháziak – az 1880-as években már nem csupán a német telepesek leszármazottai – szívesen választottak Rábéről házastársat. Az összeházasodáshoz hozzájárult a két falu közelsége, a rábaiak gyakori kübekházi munkavállalása és templomozása.

Más településen született fiatalok a rábaiak tíz évi házasságkötésében: 3 törökkanizsai, 2-2 kiszombori, óbesenyői, oroszlámosi, ószentiváni, szeged-alsóvárosi, 1-1 keresztúri, kisbébai, kisteleki, majdádi, szőregi, verbicai és pátkai (Fehér megyei).³³ A rábaiak házassági kapcsolatai mind a két választott időmetszetben túlnyomórészt a közeli észak-bánsági településekre szorítkoztak, csupán a Kikindától délre fekvő Kisorosz (Ruszkó Szelo) és a Csongrád megyei Kistelek távolabbi település. A Szeged-Alsóvárosról történő párválasztások háttere valószínűen az alsóvárosi rokonokkal való kapcsolattartás lehetett.

Érdemes megemlítenünk a rábai házaspárok névgyakoriságát: Pópity (30 személy), Molnár (18), Ágoston (15), Tóth (11), Lévai (10), Varga (5), Szirovicza (4), Juhász (3), Süveg (2).

³³ A kübekházi házaspárok anyakönyvének kijegyzéseit Vass Erika egyetemi hallgatónak köszönöm.

A két település népessége a népességi összeírások, népszámlálások
tükrében 1850-1910 között³⁴

Helység	1850	1869	1880	1890	1900	1910
Majdány	688	750	796	715	703	758
Rábé	322	431	374	456	497	478

A lakosság anyanyelvi és vallási megoszlását
az 1900. évi népszámlálás kimutatásából vesszük:

A hely- ség neve	területe (k. hold)	a lakosság anyanyelve					vallása			házak száma
		magyar	német	szerb	román	r. kat.	gör. kel.	ev. ref.	zsidó	
Majdán	1235	700	3	-	-	677	-	13	11	146
Rábé	476	491	6	-	-	495	-	-	2	77

Mind Majdán, mind Rábé népessége csaknem teljesen színmagyar és római katolikus vallású volt a századfordulón. Ugyanakkor a törökkanizsai járás valamennyi szomszédos és közeli községében jelentős számú más nemzetiségű lakos élt: Gyála és Szerbkeresztúr szerb többségű, Óbéba román többségű, Oroszlámos, Szőreg és Törökkanizsa magyar-szerb, Kübekháza magyar-német, Újszentiván német-szerb-magyar ajkú település volt. Valamennyi környékbeli faluban éltek magyar családok, de a két színmagyar település helyzete mégis sajátos a vegyes nemzetiségű, nagyobb arányban szerbek, kisebb részben németek lakta községek között. A legközelebbi magyar falu a Majdántól délre, 18-20 km-re fekvő Egyházaskér (Vrbica) volt.

A Majdánon és Rábén megtelepedő két-három zsidó család kereskedéssel, kocsmatartással foglalkozott.

Majdánra a 19. század közepe táján Makóról települt néhány református vallású házaspár, az ő leszármazottaik szerepelnek az 1900-as népszámlálás kimutatásában. Makó korábban is bocsájtott kisebb-nagyobb rajokat a Bánság pusztáira: elaprózódott birtokon élő gazdafiakat és zselléreket, akik nem voltak megelégedve helyzetükkel, nagyobb földön akartak gazdálkodni. A makaiak többnyire katolikusok voltak, mint a túlnépesedett szegedi táj telepesei.

³⁴ Az adatok forrásai: Fényes Elek 1851. 58., 271., A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. MSK Új sor., 1. Bp. 1902. 370-371., A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. MSK Új sor., 42. Bp. 1912. 370-371., 579. Itt jegyezzük meg, hogy a demográfiai szakirodalom a népszámlálásokat pontosabbnak tartja az egyházi szematizmusoknál. Adott évekből a szematizmusok általában 5-6 %-kal több lakost tüntetnek föl, mint az egyidejű országos népszámlálások. Magyarozatától itt eltekintünk.

Az egyik makói telepes Igaz András, aki leszármazottai szerint 80 láncc földet szerzett Majdánon. A Majdánon született, 23 éves Igaz József 1886-ban vette feleségül a kübekházi Balogh Annát,³⁵ tehát a család az 1860-as évek közepén már ott lakott. E családból született Igaz Gizella, aki az ugyancsak makói származású Pásztor Péterrel kötött házasságot. A családi emlékezet úgy tartja, Igaz András építette a faluban ma is álló, szoba-konyha-szoba-kamra/pince beosztású, vertfalú, cseréptetős gazdaházat (Ulica M. Tita 32.) Pásztor Péter és Igaz Gizella voltak Kószóné Pásztor Gizella (sz. 1925.) adatközlő apai nagyszülei, anyai nagyapja pedig a szintén Makóról származott Fodor Ferenc. *"Pásztor öregapám katolikus, Fodor öregapám református volt... Azt mondta öregapám, ezek a majdányiak nem tanyai tahók, hanem városról érkezött embörök."* A megállapítás a többnyire városi, mezővárosi közösségből (Szeged, Makó) Majdánra települt parasztok önérzetét, mentalitását juttatta kifejezésre.

A két makói származású család sarja: Pásztor János (1891-1985) és Fodor Etel (1901-1940) 1922-ben kötött házasságot. Pásztor János örökföldjén kívül haszonbéres földet is művelt: több parcellát bérelt a dobrovoljacoktól. Vállalkozó készségét mutatja, hogy a húszas években, nagybátyjaival (az Igaz-familia tagjaival) összefogva cséplőgépet vásárolt. Hét gyermekét nevelte föl.

Pásztor Gizella férjének a családja Szentesről települt Oroszlámosra, majd Majdánra. Kószó János (sz. 1915) apai nagyapja, Kószó Mihály az oroszlámosi Szabó Etelt vette feleségül. Kilenc gyermekük született Kószó János (1884-1916) és Szabó Katalin (1892-1982) 1913-ban, a szeged-alsóvárosi Havi Boldogasszony templomban esküdtek, majd Alsóvároson béreltek lakást. A férj 1916-ban az orosz fronton meghalt, és felesége gyermekével "hazament" Majdánra, szülei házába.

A Kocsis Savanya család Szeged-Alsótanyáról - úgy említik: *"szögedi földről"* - került Majdánra. Az elődök kevés földön gazdálkodtak, *"a homokon csak egy kis rozs, krumpoli, szőlő, gyümölcs termőtt"*, ezért eljártak aratni a gabonatermelő bácskai, bánáti uradalmakba. Megismerték a kedvezőbb termelési adottságokat és a család Adorjánon bérelt földet. *"Lejöttek ide, hogy könnyebben éljenek"* - emlékezik az unoka (Kocsis Savanya István 1931.). Adatszolgáltatóm apja Adorjánról 1925-ben költözött Majdánra. *"Talicskával érkezett, lova se volt, csak kitaratása..."* Helybeli magyar családból nősült és keze munkájával boldogult. A szegedi földről elszármazott család sarja 13 hold földet birtokol (1998), lányuk Szabadkán él, fiuk Kanizsára nősült, így feleségével nehezen végzik a földek művelését.

³⁵ Kübekháza, R. kat. plébánia irattára. Házasultak anyakönyve.

Visszatérve a két falu 19. századi növekedésére, szólnunk kell az iskolák építéséről. Szentkláray Jenő tudósít róla, hogy Ó-Oroszlámoson az uradalom 1795-ben létesített római katolikus iskolát. Tantermében a község védőszentjének ünnepén, Szent Anna napján a bébi plébános szolt a hívekhez, misét azonban nem tartottak benne.³⁶ A majdáni katolikusok rendszerint az óbébai templomot látogatták. 1874-ben az egyházi iskola a község kezelésébe került. Új, két tantermes tanítói lakással ellátott elemi népiskola a századelőn, az emlékezet szerint 1902-ben épült Majdánon.

A kisebb népességű Rábéről 1865-ből van az első adatunk iskoláról, amelyben Szűz Mária tiszteletére fölszentelt imaház is volt.³⁷

A rábéiak a dohánykertészek letelepedésétől fogva igen kevés földet birtokoltak. 1900-ban a közel 500 lakosú falunak mindössze 476 kat. holdnyi határa volt. Viszonylag több földdel rendelkeztek a majdániak: a 703 lélekszámú falu határa 1235 kat. holdat foglalt magába. A két kertésztelep be volt szorítva keleten és délen a bébi uradalom, északon Kübekháza, nyugat felől Ókeresztúr határa közé.

Rábén néhány gazdán és 15-20 kisparaszton kívül sok családnak csak háza és 3-4 *kvadrát* (1 kvadrát = 100 négyszögöl) földje volt az első világháború előtt. A törpebirtokosok a környékbeli uradalmi majorokba és a keresztúri szerb gazdákhöz szegődtek részesaratónak és napszámba, sokan a módos keresztúri gazdáknál harmados és haszonbéres művelést vállaltak.³⁸ Majdánon több gazdabirtok volt, de a visszaemlékezések szerint a két falu birtokszerkezete sok hasonlóságot mutat. Belterjes növénykultúrákat termeltek (dohány, hagyma, paprika), a kisparaszt és a gazda családok számottevő állatállományt neveltek. A termékfőlöslegnek jó piaca volt Szeged, a közeli nagyváros. A piacra termelőknek kedvező adottságot jelentett a Szeged-Temesvár közötti vasút közelsége.

A trianoni határvonal a két falu árutermelő parasztjait elszakította Szegedtől, a táj legnagyobb piac- és vásárközpontjától. Az 1920-as évek elejétől a szerbkeresztúri kompon átkelve a kanizsai piacokon, vásárokon értékesítették főlöslegüket, mások rendszeresen Kikindára (Nagykikinda) jártak piacozni. Trianon a rábéiak és majdániak több nemzedéken át ápolt családi, rokoni kapcsolatait is megszakította. A házassági anyakönyvek elemzése mutatja, hogy igen sok családnak éltek rokonai Kübekházán, Ó- és Újszentivánon,

³⁶ Szentkláray Jenő 1898. 320.

³⁷ Schematismus cleri dioecesis Csanadiensis pro anno Domini 1865. Temesvarini. 72: "Item in filiali Rábé Oratorium in honorem Nativitatis B. M. V. in domo scholaria adaptatum."

³⁸ A rábéli szegényparasztok munkavállalásait, megélhetési forrásait Engi László ismerteti (Bogdán József-Molnár Rózsa 1996. 10-12.), ezért itt nem szükséges részleteznem.

Szegeden, Makón és a Romániához csatolt falvakban (Magyarkeresztúr, Porgány stb.). A határ kettévágta sok rábai, majdáni család földbirtokát, ők "kettős birtokosok" lettek és még évekig átjárhattak Magyarországra illetőleg Romániába földjüket megművelni.

A korábban Szeged vonzáskörzetéhez tartozó két falu az új jugoszláv állam peremére, határszélre került, ami emberi és gazdasági kapcsolatrendszerét szükségképpen módosította, paraszti lakosságának gazdaságát, életét hátrányosan érintette.

A jugoszláv-magyar határt az Újsor, Rábé északi házsora közvetlen közelében jelölték ki. Az Újsoron épített 12 ház lakói előbb-utóbb elköltöztek, a háznak már nyoma sem látható...

A két világháború közötti évekből alig van forrásunk a falvak népességéről. Az 1917. évi sématisztus Majdánon 807, az 1919. évi Rábén 471 magyar lakosról tudósít és 1935-ig Majdán magyar lakossága 710, Rábéé 403 főre fogyott.³⁹ Ezekből az évekből nem tudtunk anyaggyűjtéshez hozzájutni, de a szakirodalomból és az emléktárgyakból ismert, hogy a korszak falusi népességének gyermekszülési hajlandósága, következtetésképp természetes szaporulata alig csökkent. Ebből arra következtetünk, hogy az első világháború utáni másfél évtizedben a két faluból számottevő elvándorlás történt.

A két falu közösségi életének központja a Gazdakör és ezen kívül egy-egy kocsmá volt. A gazdakörnek mindkét faluban volt saját épülete, nagyteremmel, italméréssel, s Majdánon Pollák Jenő, Rábén Stimpl József nyitott kocsmát. A népesebb Majdánon egy időben harmadik kocsmá is helyet adott a férfiak társaséletének: Dóró Imre kocsmája.

A második világháború utáni, 1948. és 1953. évi népszámlálás a Rábé népességének stagnálását, Majdánon növekedését mutatja.⁴⁰ A népszámlálások 1961-től tanúsítják a lakosság fogyatkozását.

Rábén meghatározó következményekkel járt a két tantermes, két tanerős elemi iskola bezárása. 1948-1952 között 40-45, 1954-58 között 30-35 tanuló járt a rábei iskola alsó négy osztályába.⁴¹ Az iskolában az oroszlámosi plébános rendszeresen tartott miséket, mint korábban is –, innen adódott, hogy a helybeliek *iskolakápolná*-nak emlegették. Az 1960-as évek elején zárták be az iskolát, és attól fogva Majdánra járnak a gyermekek iskolába. Évekkel később az épületet elbontották és a hatóságok úgy határoztak, hogy tégláiból egészségház épüljön Majdánban. A szolgálati lakással ellátott orvosi

³⁹ Erős Lajos 1993. 315., 380.

⁴⁰ Erős Lajos 1993. 315., 380. Szembetűnő, hogy az 1953-as népszámlálás Majdánban 824 lakost rögzített, ami a faluról ismert legnagyobb népességet mutatja.

⁴¹ Szélpál Ferenc (1941) és Lévai Endre (1947) rábei lakosok emlékezése.

rendelő a nyolcvanas években meg is épült, ám csak rövid ideig volt a két falunak állandó orvosa: már évek óta az oroszlámosi orvos jár hetente kétszer Majdánra a betegeket ellátni.

A szintén két tantermes majdáni iskolában a hat osztályos elemi iskolai oktatást 1960 tájától négy osztályra csökkentették, ezért a továbbtanulni igyekvőknek tízéves koruktól Oroszlámosra kellett bejárnuk. 1960-tól két tanító működött Majdánon: egyikük az 1-3., osztályt, másik a 2-4. osztályt tanította. A hatvanas évek elején a négy osztályos iskolának kb. 50 tanulója volt: kétharmaduk majdáni, egyharmaduk rábai. 1976 szeptemberétől a majdáni iskolában egy tanítónő csak három osztályos képzést lát el. Az 1987-88-as tanévben, amikor nem volt 1. osztályos tanulójuk, a tanügyi hatóság az iskola működését megszüntette: a tanítónőt az oroszlámosi magyar tannyelvű iskolába irányította és valamennyi kisdíáknak Oroszlámosra kellett bejárnia. Két tanévben tartott ez az állapot, amíg a helyi közösség kiharcolta az iskolai oktatás újraindítását. 1998 júniusában a majdáni iskolának három 1. osztályos, három 2. osztályos és öt 3. osztályos, tehát összesen tizenegy tanulója volt. A négy rábai tanuló autóbusszon utazik Majdánra, s vissza.⁴²

Az iskoláztatás, az egészségügyi ellátás és a hitélet említett feltételei természetesen hatottak a két falu népességére. A lakosságnak a hatvanas évek óta tartó csökkenését, a tíz évenkénti népszámlálások így dokumentálják:⁴³

Helység	1961	1971	1981	1991
Majdán	717	641	451	387
Rábé	390	303	221	170

Az észak-bánsági településeken élő magyarság fogyását az utóbbi időben vajdasági kutatók is kimutatták és elemezték a folyamat hátterét.⁴⁴ Mielőtt a majdáni és rábei népesség fogyásának kiváltó okait megvizsgálánk, nézzük meg, hogyan alakult a természetes szaporulat a két településen.

Az oroszlámosi (Banatsko Arandjelovo) római katolikus plébánián őrzött anyakönyvekből számbavettük a rábei és majdáni kereszteleket, elhaltakat az 1940-1997 közötti évekből (l. 3. melléklet)⁴⁵ Majdánon 1956-ig, Rábén 1958-ig több gyermek született, mint ahányan az adott esztendőben meghaltak. Erdemes a két falu születési és halálozási statisztikáját évtizedek szerint áttekintenünk:

⁴² Adatközlő Juhász Mária majdáni születésű tanárnő.

⁴³ Erős Lajos 1993. 315., 380.

⁴⁴ Biacsi Antal 1994., Gubás Jenő 1997.

⁴⁵ Itt köszönöm meg Bogdán József plébános szíves, megértő segítőkészségét és Simon András közreműködését az anyakönyvi adatok kijegyzésében.

Időpont	R á b é			M a j d á n		
	kereszteltek	elhaltak	természetes szaporodás	kereszteltek	elhaltak	természetes szaporodás
1940-49	80	60	+20	106	102	+4
1950-59	57	54	+3	81	98	-17
1960-69	37	37	-	58	71	-13
1970-79	18	34	-16	19	90	-71 (!)
1980-89	9	38	-29	20	83	-63
1990-97	16	24	-8	26	58	-32

Ha a születések számát a lakosság számával összevetjük, szembejövő, hogy Rábén egy lakosra számítva több gyermek született, tehát a vizsgált időszakban a kisebb, zártabb határszéli faluban a házasságok több gyermeket vállaltak, mint Majdánon. Rábén az 1960-as években a születések és a halálozások száma éppen egyenlő, míg Majdánon már az 1940-es évtizedben minimális a természetes szaporulat és az 50-es évektől kimutatható a népesség "természetes" fogyása. A születések (keresztelések) száma az 50-es évek végétől csökkenő, s Majdánon 1977 óta négy, Rábén 1976 óta hat olyan esztendő volt, amikor egyetlen újszülöttet sem tartottak keresztvíz alá (!). Itt jegyezzük meg, hogy a két falu katolikus magyar lakossága megtartotta hitét: gyermekeit keresztelteti, egyházi esküvőt és halottainak egyházi végtisztességadást tart.

A fenti két táblázat összehasonlítása azt is mutatja, hogy a születések számának nagy mértékű csökkenése csak egyik tényezője a népesség fogyatkozásának. Pl. Majdánon az 1970-es években a természetes fogyás – 71 fő, a népesség a két népszámlálás között pedig 190 fővel csökkent. Rábén ugyanebben az évtizedben a természetes fogyás – 16, a lakosság szám fogyatkozása pedig 82 fő. Ebből kiderül, hogy a lakosság fogyatkozása mindkét faluban nagyobb mértékben az elvándorlásból adódott.

Rábéről legtöbben Szabadkára származtak el. Mint a Vajdaság északi részének nagyvárosa, jelentős vonzerőt képvisel az észak-bánsági települések lakói számára és mellette jó hírű a palicsi üdülőkörzet. Számos rábéli költözött Törökkanizsára (Novi Knezevac), Csókára, Magyarkanizsára, Majdánra, kevesebb Oroszlámosra, Zentára, Kikindára, Újvidékre, és a munkavállalást követően több család telepedett le mind a két faluból Németországban. Engi László az elvándorlás úticélja és név szerint számbavette a Rábéről elszármazottakat. Kár, hogy az elköltözés idejét és kiváltó okait nem tünteti fel.⁴⁶

Az elvándorlás hátterének taglalása túlmutat településnéprajzi vizsgálatunk keretein, ezért csak néhány, az interjúkból leszárt következtetést említünk. A szakmát végzett fiataloknak a városi ipar,

⁴⁶ Bogdán József - Molnár Rózsa 1996. 16-18.

közlekedés és infrastruktúra munkaalkalmat, a falusinál jobb kereket, életszínvonalat kínált. Azokban a családokban, ahol kevés volt a földtulajdon, a gazdálkodással megszerezhető jövedelem nem elégítette ki az igényeket. Az idős, magukra maradt szülők gyakran költöztek már elszármazott gyermekeikhez.

*

Az 1960-as években és 70-es évek elején elnéptelenedett a Sasülés és Susán, Susány elnevezésű tanyasor. Előbbi Rábétól 5-600 méterre délnyugatra, utóbbi Majdántól délre, a faluszéli háztól nem messze terült el (3. ábra). Mindkét tanyasor közigazgatásilag Oroszlámos községhez tartozott. Az 1913. évi Helységnévtár Sasülésen 60, Susánon 103 lakost tüntet föl.⁴⁷ A sasülesiek a közelebbi rábaiakkal kerültek összeházasodás révén, rokonsági viszonyba, Susán lakóinak kapcsolatrendszere pedig Majdánhoz kötődött.

Amikor megkezdődött a sasülesiek elköltözése, néhány család a rábái Alsósoron vásárolt házat. Többen, pl. a tekintélyes Masa Mihály és Csányi Pál gazda, családjukkal a távolabb fekvő, de nagyobb, vonzóbb Majdánra költöztek. Sajátos, hogy az egykori kertésztelep harangját és fészületét Majdánra költözött családok vitték magukkal, pedig a Rábéra települtek is ragaszkodtak hozzá.⁴⁸

Rábén az utóbbi húsz-huszonöt év települési fejleménye, hogy az Alsósor rohamosan néptelenedik. A kertészség telepítése után először benépesült és sűrűn beépült faluszéli soron a 20. század első évtizedeiben közel 40 ház állott, – s 1997-ben csupán 7 lakott ház található. Akik nem költöztek el a faluból, azok a kövesút menti Nagyutcán vásároltak vagy építettek házat, ahol közel az élelmiszerbolt, az autóbuzsmegálló.

Hasonló fejleményt tapasztaltunk Majdánon is. A temetőn túl, a román határ felé eső szélső utcában a század elején közel harminc család lakott. Napjainkra 11 házat teljesen elbontottak, több ház és *funtus* lakatlan, gondozatlan, a meglévőket idős házaspárok és magányos özvegyek lakják. Akik tehették, a község központjába húzódtak, ott építettek – a helyi közösség irodája, a bolt, a művelődési otthon, a vendéglő közelében.

Majdánnak a keleti fekvésű falurészét és vele szomszédos határát máig *Kiliszának* nevezik. A helynévhez történeti monda fűződik:

– „Az a temető (a majdáni) a törököké vót. Mikó a törököket innen kihajították, itthagytak a temetőbe a kűkecskét. Akkó a majdáni népek möntek a földbe, a romániai földbe szántani, vetni, főtötték a kocsira a kűkecskét. Akkó evve nyomtatták a boronát. Gyűttek vissza, visszahozták, ott edobták. A másik embör mikó mönt, főtötte a

⁴⁷ A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára 1913. Bp. 1913. 187.

⁴⁸ Sasülesről részletesebben l. Juhász Antal 1998.

kocsira. Mikó evégezte a dógát, visszahozta, ledobta. Evve boronáltak a majdányi népek. – Eccő gyűttek a törökök vissza egy kocsiva. Mögfogták a kecskét, kicsavarták a farkát, és a kecske tele vót arannya.” (Cselédes Béláné Ilona, sz. 1919.)

A monda másik változata: – *”Úgy mondom, ahogy apámtul hallottam. Itt a két temető között vót az a kőkecske. Boronálásra, simításra használták itt a földön. Akinek nem köllött, az este lehajította a két temető közt a kocsirul. Nem bántotta azt senki. Egy alkalommal jöttek Szegedről és keresték a kőkecskét. Itt köll lönni Majdányon. Mikó mögtanálták, a kőkecskének lecsavarták a fejit és tele vót arannyal. Kiöntötték belüle. A nép ezt nem tudta... Aztán a kőkecske állandóan ott feküdt, nem vitte senki, mert nem volt súlya. - (Mekkora volt az a kőkecske?) - Akkora vót, mint ez az asztal. Így tudom. Apám is az apjátul hallotta.”* (Barna Gézáné Molnár Katalin, szül. 1921.)

*

Láttuk, hogy a római katolikus egyház a telepítéstől fogva nemcsak az egyházi szolgáltatások ellátásáról, a hitélet szervezéséről gondoskodott, hanem szerepet vállalt az iskolák építésében és fenntartásában is. Az imaházul is szolgáló rábéli iskola lebontása után az egyházközség arra törekedett, hogy új vallási szertartásokra alkalmas újabb épületet szerezzen. A hatvanas évek végén Majdánon megvásároltak egy 20. század eleji parasztpolgár lakóházat, melyet a hívek összefogásával újíttak föl és alakítottak át imaháznak. Berendezéséhez a szentképek és faszobrok a rábéli iskolakápolnából, a padok egy kikindai kápolnából származnak. Az imaház udvarán, vasvázas haranglábon három harang látható: kettő a katolikus egyházé, egy a hívéké. Itt helyezték el az elnéptelenedett Sasülés harangját, melyen ez olvasható: „Sándor püspök a kis-szigeti kath. híveknek 1875. Öntötte Novotny A. Temesvárott.” A harangot Dessewfy Sándor csanádi püspök adományozta Kis-Sziget, utóbb Sasülésnek nevezett kertészség lakóinak.

A Magyarok Nagyasszonya ünnepén (október 8-án), illetőleg a rá következő vasárnap tartott majdáni búcsúkor zsúfolásig megtelik az imaház és folyosója (120-130-an is vannak). Búcsúra hazalátogatnak az elszármazottak is véreikhez, akárcsak a rábaiak Kisasszony napi (szeptember 8.) búcsújukra, amire a szabad ég alatt, az egykori iskolakápolna telkén állítanak oltárt. Az oroszlámosi plébános havonta kétszer, minden második vasárnap tart misét a majdáni imaházban.

1-2. kép. A majdáni imaház az utca és az udvar felől. A harangláb előtti keresztet Magyarmajdán közössége állította 1911-ben. Fodor Ferenc felvétele

3-4. kép. Az imaház oltára és belső tere vasárnapi szentmise előtt.
Fodor Ferenc felvétele

Adatközlők

Rábéi lakosok: Lévai Endre (1947), Makra Imre (1927–1999), Masa András (1929), Molnár Márton (1923), Tóth Kása Jánosné Engi Mária (1916–1998)

Majdáni lakosok: Barna Ferencné Molnár Katalin (1921), Domonkosné Kántor Mária (1952), Domonkos Ilona (1932), Gyémánt Ferencné Ábrahám Etelka (1924), Juhász Mária tanítónő (1940), Kocsis-Savanya István (1931), Kósó János (1915), Kószóné Pásztor Gizella (1925), Masa József (1940), Zahán József (1943).

IRODALOM

BÁLINT SÁNDOR

1973A Bánát településtörténetéből. A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei. V. évf. 15. Sz. Újvidék, 5-13.

1976 A szögedi nemzet. A szegedi táj népelete. Első rész. MFME 1974/75-2. Szeged.

BIACSI ANTAL

1994 Kis délvidéki demográfia. Életjel könyvek 57. Szabadka.

BOGDÁN JÓZSEF–MOLNÁR RÓZSA (szerk.)

1996 Falu a hármashatáron. Rábé 740 éve. Zenta.

BOROVSKY SAMU

1897 Csanád vármegye története II. Temesvár.

1911 Torontál megye. Magyarország vármegyéi és városai. Budapest.

ERŐS LAJOS

1993 Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskerekai Egyházmegye történetéhez. Kiadja a Kisoroszi Római Katolikus Plébániahivatal. Tóthfalu, Logos Grafikai Műhely.

FÉNYES ELEK

1851 Magyarország geographiai szótára. III. Pesten.

GUBÁS JENŐ

1997 Veszendő végeken. Tóthfalu, Logos Grafikai Műhely.

GYÖRFFY GYÖRGY

1963 Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. 1. Budapest.

JUHÁSZ ANTAL

1998 Adatok egy tanyasorról és közösségi életéről. Néprajz és Nyelvtudomány XXXIX. Szeged, 41-55.

KÁLMÁNY LAJOS

1882 Szeged népe II. Temesköz népköltése. Arad.

KOVÁCH GÉZA

1999 A Bánság demográfiai és gazdasági fejlődése 1716-1848. Dél-Alföldi Évszázadok 11. Szerk.: Blazovich László. Szeged.

RÁKOS ISTVÁN

1977 Szőreg története újjátelepülésétől 1848-ig. In.: Szőreg és népe. Szerk. Hegyi András. Szeged, 89-108.

1985 A szőregi uradalom. In.: Szeged története. 2. 1686-1849. Szerk. Farakas József. Szeged, 283-300.

SZENTKLÁRAY JENŐ

1898. A Csanád egyházmegyei plébániák története. I. Temesvár.

VÁLYI ANDRÁS

1799 Magyar Országának leírása. II-III. Budán.

Die Siedlungsethnographie von zwei Dörfern im Nord-Banat

ANTAL JUHÁSZ

Die zwei Siedlungen (Majdán und Rábé) liegen unweit von der Dreiergrenze zwischen Jugoslawien, Ungarn und Rumänien; seit 1920 gehören sie zu Jugoslawien.

Der Verfasser gibt eine kurze Beschreibung der Siedlungsgeschichte der zwei Dörfer im Mittelalter. An der Stelle des heutigen Dorfes Majdán (serbisch: Majdan) stand einst das Kloster der mittelalterlichen Siedlung Oroszlámos, das als gemeinsamer Bestattungsort der Sippe Csanád in der Arpadenzeit diente. Nach den türkischen Steuerkonskriptionen in den Jahren 1557-1558 lebten in den zwei Dörfern auch ungarische Familien. Während der Türkenherrschaft verödeten die zwei Dörfer und auch das Kloster wurde zerstört. Der Verfasser ermittelte auf Grund der römisch-katholischen Kirchenmatrikeln des 18. Jahrhunderts die Namen der um 1770 angesiedelten ungarischen Familien, die sich mit Tabakanbau beschäftigten. Bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts wohnten in Rábé 322, in Majdán (früher Ó-Oroszlámos) 688 Personen. Die Diözese liess in beiden Dörfern eine katholische Elementarschule bauen, die auch als Bethaus diente.

Die Bewohner der zwei Dörfer stammten aus der Umgebung von Szeged sowie aus Makó und dessen Umgebung. Die Dorfbewohner pflegten lange Zeit hindurch Kontakte zu den dortigen Verwandten. Sie verkauften ihre Produkte grösstenteils auf den Wochen- und Jahrmärkten in Szeged. Die Familien- und Wirtschaftskontakte wurden mit der Grenzziehung in Trianon (1920) unterbrochen, die zwei Dörfer fielen an den neuen jugoslawischen Staat.

In den sechziger Jahren wurde die Schule in Rábé geschlossen und später abgerissen. In Majdán gibt es seit 1976 nur noch eine dreiklassige Elementarschule.

Ausser der Landwirtschaft und der Viehzucht gibt es keine Arbeitsmöglichkeiten, weshalb der Grossteil der arbeitsfähigen Generation die Dörfer verlassen hat. Seit 1970 nimmt die Einwohnerzahl rapide ab: 1997 zählte Rábé 150, Majdán 350 Seelen. Vor allem in Rábé stehen manche Häuser und Wirtschaftshöfe leer.

Beide Dörfer haben ihren ungarischen Charakter bis zum heutigen Tag bewahrt. Die älternden Bewohner beschäftigten sich mit intensivem Pflanzenbau (wie Zwiebeln, Tabak) und mit Viehhaltung; in der Majdáner Genossenschaft arbeiten auch junge Leute als Traktoristen. Der Rückgang der Einwohnerzahl ist dramatisch; in dieser Lage bedeuten Ausdauer und Gemeinschaftsgeist der Familien sowie die katholische Kirche die zusammenhaltende Kraft.

MELLÉKLETEK

1. Rábén élő házaspárok 1759-1780 között

A férj – feleség neve	Házasság- kötés	Született gyermekük	Keresz- telés	Lakóhely
Gyóri Márton - Nagy Er- zsébet		István	1759.10.8.	Raben
Süveg Ferenc - Szirovicza Márta		Éva András	1761.2.7. 1761.12.18	Rabensis Rabajensis
Szirovicza István - Dojkity Márta		Mátyás Erzsébet	1763.2.17 1764.6.26	Rabensis ex praedio Rabe
Tóth János - Katalin		Antal	1764.6.26	ex praedio Rabe
Sörös Mihály Urbán Erzsébet	1765.1.13	Katalin	1765.11.14	Szőreg-Rabe ex Rabé
Czinkus János - Tóth Anna	1765.1.20	János	1765.10.13	ex Rabe
Szirovicza Ágoston - Papit Anna		Mátyás	1765.1.26	ex Rabe
Tuba Mátyás - Tóth Kata- lin		György	1765.4.15	ex Rabe
Molnár József - Szirovicza Ágnes	1768.9.30			Rabe
Kocsis István - Micsik Anna	1769.1.8			Rabe
Juhász János - Nagy Er- zsébet		Ágnes	1769.2.17	Rabensis
Popics Mátyás - Toth Márta	1769.5.15	György	1770.4.18	Rabensis
Tóth József - Szirovicza Ágnes		Erzsébet	1769.9.9	Rabensis
Csipak Jakab - Anna		István	1769.10.9	Rabensis
Szirovicza Pál - Dobrity Ágnes		Mátyás	1770.1.5	Rabensis
Tóth József - Káity Mária		Ágnes	1770.2.4	Rabensis
Molnár György - Ördög Erzsébet		András	1770.2.5	Rabensis
Tóth János - Pero Katalin		József	1770.3.5	Rabensis
Tóth István - Polák Ágnes		György	1770.4.14	Rabensis
Horváth János - Popith Magdolna		Anna	1770.5.6	Rabensis
Szirovicza Pál - Nagy Ilona		Katalin	1770.5.23	Rabensis
Csipak Gáspár - Fehér Erzsébet		István	1770.8.12	Rabensis
Czinkos János - Csipak Ágnes		Erzsébet	1770.10.24	Rabensis
Pópity Lukács - Molnár Katalin		Ágnes	1770.12.17	Rabensis

Szirovicza Pál - Miklós Ágnes		Mihály	1771.9.1	Rabensis
Tóth István - Tóth Ágnes		Mátyás	1772.9.12	ex Rabe
Szirovicza János - Szabó Katalin		Anna	1772.9.19	ex Rabe
Molnár András - Szóke Katalin		János	1773.5.17	ex Rabe
Sörös Jakab - Csejte Katalin		Erzsébet	1773.7.2	ex Rabe
Lévai Tamás - Tóth Erzsébet		Mihály	1773.8.10	ex Rabe
Pap Mihály - Kocsis Márta	1773.10.14			ex Rabe
Ágoston Pál - Nagy Ilona		Margit	1774.1.15	ex Rabe
Popity József - Anna		István	1774.5.9	ex Rabe
Molnár Sándor - Szirovicza Anna		Katalin	1774.6.21	ex Rabe
Juhász József - Horváth Erzsébet		Pál	1775.1.8	ex Rabe
Nagy András - Potyik(?) Margit	1775.1.9			ex Rabe
Lévai Tamás - Kelemen Erzsébet		Ágnes	1775.5.18	ex Rabe
Szirovicza János - Csíboja Katalin		György	1775.8.7	ex Rabe
Lévai József - Szabó Anna	1776.1.15			ex Rabe
Popigy(!) Lukács - Nagy Katalin		György	1776.3.29	ex Rabe
Popigy József - Budai Anna		Erzsébet	1777.4.15	ex Rabe
Popigy Jakab - Anna		Ferenc	1777.9.11	ex Rabe
Dójkigy(!) Mihály - Ötvös Julianna	1777.10.18	Mátyás	1778.2.13	ex Rabe
Martoncsi László - Tóth Katalin	1777.11.25			ex Rabe
Molnár József - Ágoston Ágnes		Katalin	1778.9.29	ex Rabe
Kádár György - Popigy Ilona		András	1778.11.9	Rabé
Nagy Miklós - Tóth Roza	1778.11.25			Rabe
Tóth István - Lengyel Ágnes		József	1779.2.13	Rabe
Szirovicza Ágoston Szirovicza Jusztiána		Margit	1779.10.5	ex Rabe
Godán György - Popigy Ilona		Ágnes	1779.12.17	ex Rabe

2. Majdánon élő házaspárok 1775-1784 között*

A férj – feleség neve	Házasság- kötés	Született gyermekük	Keresz- telés	Lakóhely
Kasza Menyhért - Anna		Rosa	1775.4.4	Öreg Oroszlamos
Csernok Jakab - Rada... Anna	1776.1.15			ex Kleša
Horváth György - Tóth Mária		Mihály	1776.8.14	Ex Majdán
Löwi Gábor - Molnár Er- zsébet		Mihály	1776.9.20	ex Majdán
Rák(?) András - Szalai Erzsébet		Mihály	1776.9.29	Klisza
Dékán István - Kovács Veronika		Erzsébet	1776.11.15	ex Majdán
Török Ferenc - Kormányos Erzsébet	1777.1.20			ex Kleša
Franyo János és Ágnes		Erzsébet	1777.4.16	ex Klésza
Török Ferenc - Haska Katalin		Antal	1777.4.18	Öreg Oroszlamos
Juhász József - Horváth Erzsébet		Rosa	1777.8.10	ex Kleša
Bálint András - Csontos Sára		Rozália	1777.9.5	ex Klésa
Horkai András - Haska Anna		Rozália	1777.9.5	ex Klésa
Gera József - Laczkó Ka- talin		Erzsébet	1777.10.8	ex Majdan
Kovács Pál - Bálint Ágnes		Pál	1778.2.26	ex Klésza Öreg Oroszlanos
Dóró Mihály - U..... Kata- lin		Rosa	1778.5.17	ex Öreg Oroszlanos
Lévai József - Szabó Anna		Anna	1778.9.7	ex Majdan
Nagy Antal - D..... Erzsé- bet		Erzsébet	1778.12.2	ex Kleša
..... Mátyás - Lévai Anna		Antal	1778.12.12	Majdan
Kiss Bálint - Betsei Erzsé- bet		Ágnes	1778.12.13	Majdan
Dudás András - Miklós Rosa	1779.1.25			Majdán
Kormányos Ferenc - Csontos Ilona		István	1779.2.3	Klėsa
Lövy Gábor - Bíró Erzsé- bet		János	1779.2.19	Majdán
Dojkigy(!) Mihály - Frányó Julianna		József	1779.3.8	Majdán
Czinkos János - Tóth An- na		Rosa	1779.3.10	Majdán

Horváth László - Tóth Katalin		János	1779.6.5	Öreg Oroszlámos
Lórik Ferenc - Csordás Ilona		Jakab	1779.6.16	ex Majdan
Török János - Molnár Klára		Terézia	1779.9.15	Majdan
Ábrahám Mihály - Győri Erzsébet		Ilona	1779.10.15	Öreg Oroszlámos
Szabó Mihály és Klára	1779.11.18			Klésza
Csanádi András - Katalin		Éva	1779.12.24	Öreg Oroszlámos
Kenderesi Mátyás - Papp Katalin	1781.1.22			Öreg Oroszlámos
Virágh Mátyás - Makra Ilona	1782.1.21			Öreg Oroszlámos
Török József - Bálint Erzsébet	1782.1.22			Öreg Oroszlámos
Tóth Antal - Erzsébet	1783.1.21			Öreg Oroszlámos
Ábrahám Ferenc - Sóti Ágnes	1783.2.11			Öreg Oroszlámos
Pálinkás Imre - Ferenczi Ilona	1783.11.3			Öreg Oroszlámos
Hódör József - Buborik(!) Kata	1783.11.3			Ó-Oroszlámos

* Szőreg, Római katolikus plébánia irattára, Series Baptisatorum, Copulatorum at que Mortuorum ad Plebaniam Szőregiensem... Anno Domini 1743-1779., Ua. 2. kötet 1780-1830.

3. A házasságkötések, keresztelések, elhalálozások száma 1940-1997 között

Év	Rábé			Majdan		
	Házasság- kötések	Keresz- teltek	Elhaltak	Házasság- kötések	Keresz- teltek	Elhaltak
1940	4	8	7	5	13	11
1941	4	9	4	5	6	13
1942	5	10	7	8	6	18
1943	1	7	1	6	15	10
1944	2	9	4	6	9	7
1945	4	10	9	3	13	8
1946	4	5	4	2	9	9
1947	3	11	4	3	10	8
1948	6	4	5	10	11	7
1949	7	7	7	7	14	11
1950	7	4	8	5	10	9
1951	--	9	9	7	9	9
1952	9	8	5	9	7	7

1953	2	8	4	4	9	7
1954	3	7	3	8	7	6
1955	5	6	4	9	14	12
1956	2	5	5	9	4	8
1957	2	6	3	5	5	12
1958	2	1	6	6	8	11
1959	2	3	7	2	8	17
1960	4	3	8	1	11	10
1961	5	2	3	2	6	12
1962	3	5	7	5	8	8
1963	3	4	2	4	8	11
1964	6	6	2	5	7	11
1965	4	3	2	5	4	4
1966	4	4	1	4	2	1
1967	3	1	3	2	4	7
1968	2	5	4	8	5	3
1969	2	4	5	4	3	4
1970	1	2	7	1	3	7
1971	--	3	4	4	1	7
1972	1	1	--	2	3	5
1973	1	4	2	7	3	7
1974	--	1	3	3	1	16
1975	--	2	3	3	1	12
1976	1	--	3	--	5	7
1977	1	1	7	1	--	8
1978	2	2	2	3	2	14
1979	2	2	3	1	--	7
1980	1	--	3	2	1	6
1981	--	1	8	--	--	9
1982	1	--	3	3	2	8
1983	--	--	4	3	4	11
1984	1	--	3	3	2	5
1985	3	1	5	--	2	8
1986	--	2	4	1	1	14
1987	--	1	1	--	2	8
1988	1	2	2	1	3	8
1989	1	2	5	--	3	6
1990	2	4		4	6	5
1991	1	1	1	1	1	8
1992	2	1	1	1	1	5
1993	2	--	3	1	5	9
1994	--	1	4	2	5	6
1995	1	6	5	1	--	10
1996	1	1	6	1	3	9
1997	--	2	4	--	5	6